

УДК 341.1/8

Л. В. Сорока*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант Науково-дослідного інституту публічного права***МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Вступ. Вивчення космічного простору та всесвіту загалом були і є пріоритетними та авторитетними для країн з розвинутою економічною та космічною промисловістю, адже дана діяльність є надзвичайно суспільно значущою та до її реалізації можуть долучитися далеко не всі бажаючі. Як сказав Guillermo Söhnlein, голова Міжнародної асоціації космічних підприємців: «Якщо ви внутрішньо не знаєте, чому ви існуєте, дуже важко очікувати, що хтось ззовні зрозуміє, чому ви існуєте» [1].

Будь-які суспільні відносини між людьми об'єктивно вимагають правового врегулювання. З виникненням попиту на вивчення та використання космічного простору став необхідним нормативний фіксатор розвитку таких відносин, які досить стрімко розвивались, перероджувались та трансформувались.

З погляду засад права, кожна країна мала б встановлювати правові режими існування, розвитку, захисту та охорони суспільних благ та надбань інтернаціонального характеру орієнтуючись в першу чергу, на інтереси людства, а не опираючись на власні вузькі інтереси країни. Проте на практиці у більшості випадків, усе навпаки. Не дивлячись на те, що демократичні і не демократичні держави є дуже різними за державно-правовою природою, однак з погляду їх поведінки на міжнародній арені, в тому числі в космічному просторі – різниця є незначною. Кожна суверена держава відстоює свій інтерес, а в умовах комерціалізації космічного простору це, насамперед, економічний інтерес.

Космос – це не тільки щось невідоме, недоторкане пересічною особою, – це в першу чергу цінність. Потенційна цінність – до тих пір поки людство не має технологій її використовувати та реальна матеріальна цінність – як тільки такі технології з'являться. А, як відомо, цінності вимагають особливої уваги владних інституцій. Більше того, пізнаючи щось невідоме, досить легко завдати йому шкоди, навіть випадково, не усвідомлюючи наслідки. Не дарма існує гіпотеза, згідно якої для досягнення максимальної результативності в певному полі діяльності необхідним до застосування є метод проб та «помилки». Однак, космічний простір не може вивчатись таким шляхом. Тільки виважені, узгоджені дії спеціальних міжнародних, публічних національних та приватних інституцій, які отримали національні ліценції суб'єктів можуть бути задіяні до пізнавального

процесу нерозвіданої території космічного простору, Місяця та інших небесних тіл.

Відповідно, яким має бути правове регулювання космічних відносин: тотальним чи ліберальним? Всеосяжним чи вибіркоким? Або ж де та проміжна істина, що забезпечить ефективність управлінських рішень щодо допуску посланників людства у космос і забезпечить їм необхідні умови для реалізації поставлених цілей?

Постановка завдання. Метою статті – є аналіз міжнародних нормативно-правових актів та теоретико-методологічної бази, що забезпечують правове регулювання космічної діяльності.

Виклад основних положень. Правовий регулюючий вплив на космічні відносини здійснюється на двох рівнях: на міжнародному та на національному. На першому рівні (міжнародному) – в площині інтернаціональних питань, в тому числі запровадження єдиного правового режиму, однакового для усіх – регулювання здійснює ООН. На другому рівні (національному) – кожна конкретна держава в особі уповноважених нею органів публічної адміністрації, у розгалуженому вигляді уточнює і розширює космічні норми щодо використання космічного простору, загалом та космічних тіл з корисними копалинами – зокрема.

Міжнародна спільнота обрала вектор регулювання даних відносин більш схожого до всеосяжного, однак не встановлюючи конкретизації, що надає можливість національній публічній адміністрації варіанти застосування адміністративного інструментарію. Однак, на ряду із загальними нормами, містяться і заборонні норми, які є обов'язковими до дотримання та виконання. Таким способом визначається поведінка суб'єктів цих відносин, тим самим виконується регулятивна, охоронна, захисна та забезпечувальна функції для гарантування законних інтересів усього людства.

Відповідно, юридичні засоби впливу мають досить різноманітний характер, і застосовуються задля встановлення та реалізації режимності в аналізованій сфері. Одним із основних є саме нормативне забезпечення, яке зводиться до правової норми та відображається в космічному законодавстві.

Від так, основу нормативно-правового забезпечення космічного законодавства складає його нормативно-правова база яка, в свою чергу, формується низкою міжнародних норм та доповнюється національними, здебільшого публічно-правовими нормами, оскільки аналізована діяльність здійс-

нюється від імені та в інтересах держави або міжнародного об'єднання. Наприклад, згідно із Законом про космічну діяльність Російської Федерації № 5663-1 (1993 р зі змінами) космічні відносини регулюються у відповідності до Конституції Російської Федерації, загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права і міжнародних договорів Російської Федерації, а також цим Законом та іншими федеральними законами, нормативними правовими актами Російської Федерації [2].

З цього слідує, що сучасне правове врегулювання космічних відносин має щонайменше два концептуальних підходи: перший, пріоритет міжнародних інституцій (або концепція світової безпеки) в аспекті вивчення космічного простору різноманітними методами; другий, концепція самозабезпечення національних держав, як спосіб автономного вирішення питань, що стосуються здійснення космічної діяльності окремою державою, її громадянами чи підприємствами. Як показує практика існування космічного права, перший підхід мав б бути домінуючим, оскільки безпека людства – основоположне правило співіснування народів, націй та власне держав. Однак, в силу того, що суверені держави, в першу чергу, вирішують свої внутрішні проблеми, а міжнародні проблеми для них є другорядними, а також те, що прийняття міжнародного правового акту вимагає тривалого часу, розвиток космічного права, зараз здійснюється, на основі прийняття державами нових національних космічних норм права.

Отже, механізм правого регулювання космічного простору представляє собою сукупність: 1) задекларованих міжнародних гарантій здійснення освоєння космічного простору, що ґрунтуються на визнанні його як цінності, що не може бути націоналізована, привласнена чи пошкоджена; 2) національних юридичних засобів впливу на космічні відносини, що виникають під час здійснення космічної діяльності конкретною країною чи її представниками; 3) норм приватного космічного права, яке знаходиться на стадії формування.

У 1959 році сталась визначна подія – в ООН створено Управління з питань космічного простору (UNOOSA) [3]. Тим самим було визначено необхідність міжнародного співробітництва у космічному просторі.

Майже через 10 років, в 1967 році, було вперше ухвалено конкретну угоду про освоєння космосу – Договір про принципи, що регулюють діяльність держав у дослідженні та використанні космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (TPGASEUOS) [4].

Формально даний Договір стосувався саме космосу і встановлював правові засади регулювання його простору, однак визначальна його спрямованість була направлена на встановлення принципів діяльності держав. З цього слідує, що

було застосовано «недо-монополістична» модель врегулювання космічних відносин, де по-факту була здійснена спроба зафіксувати міжнародний режим здійснення розвідувальних робіт космічного простору без встановлення відповідних механізмів щодо тотального регулювання, шляхом декларування основоположних засад здійснення такої діяльності.

В будь-якому разі, ухвалення Договору по космосу ознаменувало два важливих моменти в історії міжнародного права, а саме: офіційне визнання існування окремого правового режиму реалізації космічної діяльності; створення першого нормативного документа, який проголошує космос та його небесні тіла яка цінність і благо людства. Значення Договору підтверджується його сучасним характером, навіть через п'ять десятиліть після його вступу в силу завдяки його загальному комплексу принципів.

Аналізований Договір був в значній мірі заснований на Декларації правових принципів, що регулюють діяльність держав з дослідження і використання космічного простору, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю, але було додано кілька нових положень. Договір був відкритий для підписання трьома урядами-депозитаріями в січні 1967 року, а вступив в силу в жовтні 1967 року [3].

В зв'язку з тим, що договір був підписаний в період зародження національної космічної діяльності та призначався для вирішення питань, які можуть виникнути у процесі розвитку космічних технологій, за своєю суттю він мав загальні положення [5]. Його норми деталізувались та уточнювались пізніше з прийняттям інших космічних договорів [6]: Угоди про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених в космічний простір № 2345 (XXII) від 1967 року [7], Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами №2777 (XXVI) від 1971 року [7], і Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір №3235 (XXIX) від 1974 року [7], та інших.

Однак, не зважаючи на це, договір все ще служить основою для національного космічного законодавства, створеного за останні півстоліття. Він є фундаментом міжнародного космічного права, і вся національна космічна діяльність підпадає під дію цього договору [5].

Для наглядності зазначимо, що основоположними принципами діяльності держав з дослідження і використання космічного простору є: 1) реалізація діяльності здійснюється на благо і в інтересах всіх країн і є надбанням всього людства; 2) космічний простір є вільним для дослідження і використання всіма державами; 3) космос та його небесні тіла не підлягають національному присвоєнню ані шляхом проголошення на них суверенітету, ані

шляхом використання або окупації, ані будь-якими іншими засобами; 4) держави не повинні розміщувати: ядерну чи зброю масового знищення на орбіті або на небесних тілах, розміщувати їх в космічному просторі будь-яким іншим способом; 5) Місяць і інші небесні тіла будуть використовуватися виключно в мирних цілях; 6) астронавти будуть вважатися посланниками людства; 7) держави несуть відповідальність за національну космічну діяльність, здійснювану урядовими або неурядовими організаціями; 8) держави несуть відповідальність за шкоду, заподіяну їх космічними об'єктами, а також держави повинні уникати шкідливого забруднення простору [4].

Отже, бурхливий розвиток дослідницької та пізнавальної діяльності космосу та його тіл спонукав міжнародну спільноту до активних дій в площині нормативного врегулювання діяльності держав в цій сфері. Підписання спільної угоди між могутніми державами-передовиками в цей проміжок часу започаткувало новий етап людства – вивчення та пізнання не тільки зримого, а й всеосяжного, невідомого космосу. Задекларовані Договором принципи, є нічим іншим, як наднаціональним джерелом космічного права, що і започаткувало його як галузеву та наукову течію.

Зрозуміло, що вищенаведені джерела норм міжнародного космічного права не враховують сучасні виклики. Очевидно, що суспільство, держава та її космічна діяльність зокрема не є статичними, і коли вони змінюються, нормативні акти часто залишаються, як «жорстка екзоструктура», що більше не підходить під існуючу модель регулювання космічних відносин [8]. Зокрема, до таких викликів відносяться: визначення меж космічного простору, мінімізування космічного сміття, регулювання здійснення нових наукових досліджень, особливості права інтелектуальної власності на космічні ресурси та деякі інші.

Висновки. Таким чином, нормативна база космічного міжнародного права потребує оновлення, оскільки більше не контролює динаміку космічної діяльності. Зрозуміло, що від прийняття перших актів космічне законодавство поступово оновлюється, про що свідчить наявність відносно сучасних міжнародних актів, наприклад, Рекомендації щодо вдосконалення практики держав і міжнародних міждержавних організацій по реєстрації космічних об'єктів №62/101 (2007 р.); Рекомендації по національному законодавству, що стосуються дослідження і використання космічного простору в мирних цілях №68/74 (2013 р.); Декларація про п'ятдесятю річницю Договору про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Мі-

сяць і інші небесні тіла №72/78 (2017 р.). Однак, більшість сучасних питань досі знаходяться поза увагою міжнародного космічного права, оскільки виходить за межі його предметного поля.

Отже, міжнародні норми дослідження і використання космічного простору за своє суттю є міжнародними гарантіями освоєння космічного простору – сукупністю сталих, жорстких правил, що репрезентують свободу космосу та його небесних тіл від будь-яких конфліктних ситуацій, що ґрунтуються на обов'язку відповідальності за неправомірність дій, в тому числі порушення порядку здійснення дослідницької діяльності та використання космічного простору не за призначенням. В сучасній парадигмі наукових знань про космос вони мають бути оновленими в аспекті своєї гнучкості та пристосованості до практичних викликів сьогодення.

Література

1. Foust, Jeff. What's the value of space? June 19, 2006. <http://www.thespacereview.com/article/644/1>.
2. О космической деятельности: Закон РФ от 20 августа 1993 г. № 5663-1. <http://base.garant.ru/136323/>.
3. Офіційний сайт UNOOSA. <http://www.unoosa.org/>.
4. G.A. Res. 2222 (XXI), Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies (Dec. 19, 1967).
5. Grush, Loren. How an international treaty signed 50 years ago became the backbone for space law. *The Verge*. 2017. URL: <https://www.theverge.com/2017/1/27/14398492/outer-space-treaty-50-anniversary-exploration-guidelines>
6. Stefoud, Dimitra. 50 years of Space Law: The 1967 Outer Space Treaty. Public Law, 2017 URL: <https://leidenlawblog.nl/articles/50-years-of-space-law-the-1967-outer-space-treaty>.
7. Documents and resolutions database. URL: <http://www.unoosa.org/oosa/documents-and-resolutions/search.jsp?&view=resolutions>.
8. Blount, P. J., & Robison, C. J. (2016). One small step: The impact of the U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act of 2015 on the exploitation of resources in outer space. *North Carolina Journal of Law & Technology*. 18. P. 160–186.

Анотація

Сорока Л. В. Міжнародно-правове регулювання космічної діяльності. – Стаття.

У статті аналізуються міжнародно-правові засади регулювання космічної діяльності. Робиться висновок, що тільки виважені, узгоджені дії спеціальних міжнародних, публічних національних та приватних інституцій, які отримали дозвіл на здійснення космічної діяльності можуть бути задіяні до процесу дослідження космічного простору, Місяця та інших небесних тіл.

Ключові слова: космічна діяльність, правове регулювання, приватні космічні компанії, договір по космосу, принципи.

Аннотация

Сорока Л. В. Международно-правовое регулирование космической деятельности. – Статья.

В статье анализируются международно-правовые основы регулирования космической деятельности. Делается вывод, что только взвешенные, согласованные действия специальных международных, общественных национальных и частных институтов, получивших разрешение на космическую деятельность могут быть задействованы в процессе исследования космического пространства, Луны и других небесных тел.

Ключевые слова: космическая деятельность, правовое регулирование, частные космические компании, договор по космосу, принципы.

Summary

Soroka L. V. International legal regulation of space activities. – Article.

The article analyzes the international legal framework for the regulation of space activities. It is concluded that only balanced, coordinated actions of special international, public, national and private institutions that have received permission for space activities can be involved in the study of outer space, the Moon and other celestial bodies .

Key words: space activity, legal regulation, private space companies, space agreement, principles.